

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบส่งเสริมการเกษตรซึ่งประกอบด้วยระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงานในระดับพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) ซึ่งมีผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง เขต อำเภอ ตำบล และเกษตรกรในตำบลเป้าหมาย เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่ต้น ดำเนินการในพื้นที่ 4 จังหวัด คือ พัทลุง ราชบุรี บุรีรัมย์ และพิษณุโลก

ผลการวิจัยพบว่าระบบการทำงานในพื้นที่ซึ่งใช้ศูนย์บริการ ฯ เป็นกลไกขับเคลื่อน ประกอบด้วย การดำเนินงาน และบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน ภาครัฐ เอกชนแบบบูรณาการ จากการดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนโดยใช้เวทีตำบล 5 เวที เวทีหมู่บ้าน 5 เวทีในแต่ละตำบล ร่วมกับการศึกษาดูงาน ส่งผลให้การคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นตัวแทนของชุมชนอย่างแท้จริง คณะกรรมการบริหารศูนย์ ฯ เข้าใจบทบาทของตนเองอย่างชัดเจน จึงเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์บริการ ฯ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองมากขึ้น เช่น จัดเวทีเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยี จัดเวทีเครือข่ายเพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้บริการทางด้านการเกษตรต่าง ๆ ที่ตรงกับความต้องการของชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้ชุมชนได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ รู้จักคิดบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชนของตนเองที่ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ส่วนเจ้าหน้าที่ที่เข้าร่วมจัดเวทีชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกับชุมชน พัฒนาและเกิดทักษะในบทบาทวิทยากรกระบวนการและถ่ายทอดเทคโนโลยี รวมทั้งปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิธีการทำงานจากบทบาทผู้ชี้นำเป็นผู้ประสานงาน สนับสนุน บริการ และอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน เพื่อให้การพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ดำเนินไปได้ด้วยดีส่งผลให้เกษตรกรมีความเชื่อถือศรัทธามากยิ่งขึ้น

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาพบว่า ระบบข้อมูลสารสนเทศ ข้อมูลที่จัดเก็บจากชุมชน ควรจัดทำข้อมูลให้เป็นปัจจุบันและอยู่ในรูปแบบที่ใช้งานได้ง่าย เช่น แผนที่ รูปภาพ และควรจัดเก็บ ประมวลผลข้อมูลให้เป็นข้อมูลสารสนเทศ และเชื่อมโยงข้อมูลในทุกระดับตั้งแต่ส่วนกลาง จังหวัด และตำบล เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการผลิตเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ระบบพัฒนาบุคลากร ควรจัดให้มีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัดและอำเภอ ตามระบบส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาจนเกิดความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยร่วมเรียนรู้ในการจัดเวทีชุมชน ตลอดจนใช้ระบบคุณธรรมในการบริหารงานบุคคลเพื่อสร้างขวัญกำลังใจในการพัฒนาบุคลากร ระบบติดตาม นิเทศงาน และประเมินผล เน้นรูปแบบดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เจ้าหน้าที่มีทัศนคติที่ดีต่อการติดตามและนิเทศงาน ซึ่งเป็นการช่วยแก้ไขปัญหในพื้นที่ และนำผลจากการประเมินผลมาใช้พัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

ระบบประชาสัมพันธ์ กำหนดกรอบ แนวทางและวัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ร่วมกันทุกระดับ มอบหมายให้ คณะกรรมการบริหารศูนย์ ฯ มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ และประชาสัมพันธ์ แบบเข้าถึงเกษตรกรเป็นหลัก ระบบสนับสนุนแผนชุมชน ที่จัดทำขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรดำเนินการจัดให้มีเวทีอย่างต่อเนื่อง ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน เข้าร่วมเวทีตั้งแต่แรก และมอบหมายให้ ชุมชนกำหนดผู้รับผิดชอบโครงการเพื่อขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ ซึ่งการบริหารจัดการโครงการไปสู่การปฏิบัติ ดำเนินการโดยชุมชนเป็นอันดับแรก ในกรณีที่ต้องขอรับการสนับสนุนจากภายนอก เจ้าหน้าที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานให้ และให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่าง ๆ เข้าร่วมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ สนับสนุนซึ่งกันและกันในหลาย ๆ รูปแบบ

Abstract

The research on "Participatory Agricultural Extension Model" aimed at studying the agricultural extension system consisting of field and supporting operation systems through the Sub-District Agricultural Technology Transfer Centre (SATTC) as the driving force for extension service at farm level. As the participatory research action (PAR), the Extension Agents concerned from Provincial, District, and Sub-District Agricultural Extension Office and farmers in the target sub-district took full parts in all stages of the research. The research areas were the Provinces of Pattalung, Ratchaburi, Buriram, and Phitsanulok, respectively.

The finding had shown that the participatory approach in an integrated manner (community - state - non-state) was recommended for field operation system through SATTC. The learning process through the five village and five sub-district forums in each sub-district and the study visits to various participatory projects made the community get a better understanding in selecting the SATTC's committee for their actual needs. In the meantime, the SATTC's committee with a clear-cut understanding in their responsibilities could play more significant roles in community development activities such as public forums for technology transfer, network forums for learning network development among farmers' groups for further mutual supports, and extension services by taking account with community's needs. Regarding the participation of community and Extension Agents, it found that the community could develop its learning process for self-reliance and community development conception which could respond their problems and needs. The Extension Agents took active part in public forums for learning together with the community in order that they could develop their training skills for learning process and technology transfer, and could adjust their attitudes and roles from the directive agents to be the coordinator, supporter, services provider, and facilitator for effective extension services at farm level for creating better images and understanding of the Extension Agents' works and positions among farmers.

Also, the recommendations was made for improving efficiency of supporting operation system. For the information management, the community's information could be updated and applied into various forms such as map and figure for convenient utilization, and could be processed into on-line information system at provincial, district, and sub-district levels for farmers' accessibility and utilization for community development. The personnel's capability improvement could be implemented through provincial and district workshops in line with agricultural extension system in order that the officials could get knowledge and skills for their effective performance such as trainers for learning process in public forums. The merit system was also required for personnel administration and management for officials' incentives and morale. The implementation of follow-up, supervision, and evaluation could be emphasis on participation of all concerns, resulting in adjusting officials' positive attitudes to such works and releasing the existing problems of field operation at a certain extent. The gained results could be applied for development of officials' performance efficiency. With the participation of the SATTC's committee, the plans, guidelines and objectives for publicization could be set up for all levels' implementation with focus on the utilization of existing resources and farmers' orientation. The support of community plan could be done on a systematic, clear, and continuous basis with the participation of all concerns. The community involved in formulating such plans through public forums and assigning the person-in-charge for plan operationalization at implementation stage. The officials took part in supporting their effort for financial requests from external sources. The other relevant agencies could participate in the learning process and extend supports in various aspects.